

A LEXIKÁLIS KOMPETENCIA FEJLESZTÉSE A KOLLOKÁCIÓS OPTIMUM SEGÍTSÉGÉVEL A NÉMET MINT IDEGEN NYELV OKTATÁSÁBAN

DEVELOPING THE LEXICAL COMPETENCE WITH THE HELP OF A COLLOCATION OPTIMUM IN TEACHING GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Pintye-Lukács Erzsébet

pintye.erszebet@arts.unideb.hu

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Germanisztikai Intézet,

Fordítástudományi és Nyelvpedagógiai nem önálló Tanszék

<https://orcid.org/0009-0003-1738-803X>

Csatár Péter

csatarpeter@unideb.hu

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Német Nyelvészeti Tanszék

<https://orcid.org/0000-0001-5157-2840>

KULCSSZAVAK:

*német mint idegen nyelv,
idegennyelv-oktatás,
lexikális kompetencia,
kollokációk,
szókincsfejlesztés*

KIVONAT

Tanulmányunk fókuszában a nyelvoktatás egyik kiemelten fontos területe, a lexikális kompetencia fejlesztése, azon belül is a kollokáció témaköre áll. Az idegennyelv-tanulás során elkerülhetetlen a kollokációkkal, az állandósult szókapcsolatokkal való találkozás, hiszen alkalmazásuk hozzájárul a sikeres kommunikáció megvalósításához. Kutatásunk egy olyan kollokációs optimum létrehozását tűzte ki célul, amely segítséget nyújthat a kollokációk szisztematikus oktatásában és a kollokációs kompetencia fejlesztése során alkalmazható módszertani eszköztár bővítésében. A kollokációs optimum összeállítása három, a magyarországi németoktatásban használatos tankönyvcsalád elemzése (B1, B2) alapján történt. A kollokációk oktatásának fontosságát hangsúlyozandó tanulmányunkban a kollokációs optimum összeállításának lépéseit, alkalmazásának lehetőségeit is bemutatjuk.

ABSTRACT

Our study focuses on one of the most important areas of language education, the development of lexical competence, including collocations. When it comes to learning a foreign language, it is inevitable to encounter collocations and fixed phrases, as their use contributes to successful communication. The goal of our research is to compile a collocation optimum that can help in the teaching of collocations and in expanding the methodological tools that can be used in the development of collocation competence. Our collocation optimum is based on the analysis of three GFL textbook families used in Hungary (B1, B2). In the theoretical part of our study we want to emphasize the importance of teaching collocations and in the second part we would like to describe the steps of compiling the collocation optimum and the benefits of its application in the classroom.

KEYWORDS:

German as a foreign language, foreign language teaching, lexical competence, collocations, vocabulary development

1. BEVEZETÉS

Az idegennyelv-oktatás egyik legfontosabb célja és feladata a tanuló kommunikatív kompetenciájának fejlesztése. Törekedni kell arra, hogy a nyelvtanuló képes legyen gondolatait, beszédszándékát az adott idegen nyelven mindennapi beszédhelyzetekben, illetve a szakmai diskurzusokban is kifejezésre juttatni. A 2020-as NAT-hoz illeszkedő Kerettanterv a 9–12. évfolyam első idegen nyelv tanulására vonatkozóan ki is hangsúlyozza, hogy „a korszerű idegennyelv-tanulás célja a nyelvtanuló nyelvi cselekvőképességének fejlesztése” (Europarat, 2020). A nyelvi cselekvőképesség hatékony használatában kulcsszerep jut a lexikai elemeknek, hiszen nélkülük nehezen tudnánk gondolatainkat, beszédszándékunkat közvetíteni a beszédpartnerünk felé. A Közös Európai Referenciakeret (a továbbiakban: KER) a lexikális kompetencia leírásában ugyanakkor azt is kifejti, hogy nemcsak az egyedi szóalakok, hanem az állandósult kifejezések, állandósult szókapcsolatok is a lexikai elemekhez sorolhatók, amelyek tudatos beépítése a nyelvórákba kiemelten fontos a sikeres kommunikáció megvalósításához, nyelvi cselekvések létrehozásához (vö. Europarat, 2001, p. 13).

A kollokációk, melyeken első megközelítésben állandósult szókapcsolatokat értünk, olyan lexikai elemek, amelyek ismerete és használata a KER A1-es nyelvi szinttől kezdve a nyelvtanulási folyamat alapvető mozzanata, hiszen számos olyan nyelvi szituációval találkozhat a nyelvtanuló, amelyekben a kollokációk használata szükséges a nyelvi cselekvés sikeres végrehajtásához. Hazai és nemzetközi tankönyvelemzések (Targońska, 2014, 2018; Jazbec & Enceva, 2012; Pintye, 2022) eredményei azonban arra is hívják fel a figyelmet, hogy a kollokációk oktatása a kommunikációban betöltött fajsúlyos szerepük ellenére sem szisztematikus, a tankönyvi szókinccslisták lexikai elemeinek oktatása és gyakorlása pedig legtöbbször csak az egyedi szóalakok elsajátítására koncentrál.

Mivel a kollokációs kompetencia oktatása deficitet mutat a tankönyvelemzések tükrében, ugyanakkor a kollokációs kompetencia elengedhetetlen elem a lexikális kompetencia és a kommunikatív kompetencia fejlesztésében, ezért a kollokációk szisztematikus közvetítése az idegennyelv-oktatásban komoly kihívást jelent.

Tanulmányunkban ennek a deficitnek a csökkentését célozzuk meg egy általunk összeállított ún. kollokációs optimum javaslatának a felvetésével a német mint idegen nyelv oktatásában. Még sem hazai, sem nemzetközi szinten nem készült hasonló kollokációs optimum, holott a frazeológiai optimumhoz hasonlóan (lásd Hallsteinsdottir et al., 2006) a kollokációs optimum alkalmazása a nyelvrákon hozzájárulhat a kollokációk szisztematikus oktatásához, a kollokációs kompetencia fejlesztéséhez. A következő két fejezetben bemutatjuk a kollokációs optimum elméleti keretét, illetve a gyűjtés módszertanát.

2. KOLLOKÁCIÓS KOMPETENCIA AZ IDEGENNYELV-OKTATÁSBAN

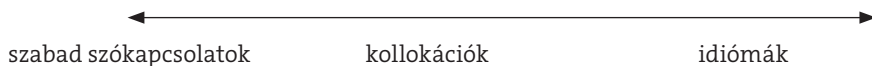
2.1. KOLLOKÁCIÓK

A kollokáció fogalom meghatározása már csak a különböző nyelvészeti megközelítési módok miatt sem egyszerű feladat. A német nyelvészeti szakirodalomban találkozhatunk korpusz-nyelvészeti kollokációfogalommal (Bubenhofler, 2017), a jelenséget a frazeológiai kutatás felől is definiálhatjuk (Hausmann, 2007), illetve a fordítástudomány is foglalkozik a jelenséggel (pl. Yepes, 2013). A mi szempontunkból az idegennyelv-oktatás területére eső kutatások relevánsak (pl. Reder, 2006, 2011, 2015, 2023; Zentai, 2009). Tanulmányunkban ezért a kollokációkat az idegennyelv-oktatás szempontjából vizsgáljuk, és a fogalom meghatározása során – a fenti munkákban is alapvető szerepet kapó – F. J. Hausmann (1984, 2004, 2007) az idegennyelv-oktatásban leginkább elterjedt szemantikai megközelítésű kollokációs definíciójából indulunk ki, amelyet kiegészítünk Roth (2014) fogalmával, az empirikus kollokációkutatásból ismert relatív gyakoriságával (*relative Häufigkeit*).

F. J. Hausmann (1984, 2004, 2007) szemantikai alapú megközelítésére támaszkodva a kollokációkat olyan kötött, de nem idiomatikus (vagy részben idiomatikus) szókapcsolatoknak tekintjük, amelyek két alkotóelemből, egy szemantikailag autonóm bázisból és egy kollokátorból állnak (pl. *eine Entscheidung treffen ~ döntést hozni*), amelyek között determináló kapcsolat áll fenn (vö. Reder, 2006, p. 77), hiszen a bázis (*eine Entscheidung ~ döntés*) fölérendelt elemként meghatározza, melyik szó jelenhet meg mellette a szókapcsolaton belül. Az idegennyelv-oktatás perspektívájából szemlélve a kollokációk fogalom meghatározása során érdemes egy olyan skálát elképzelnünk, amelynek egyik végén a szabad szókapcsolatok, másik végén az idiómák, a két végpont között pedig a kollokációk helyezkednek el (Schmid 2003, p. 248).

1. ábra

Kollokációk és egyéb szókapcsolatok

Az említett szókapcsolatok elhatárolása egymástól kiemelten fontos az idegen nyelv-oktatásban, hiszen lényeges kiemelni, hogy míg a szabad szókapcsolatok (pl. *eine Schule bauen, gründen ~ iskolát építeni, alapítani*) alkotóelemei szabadon kombinálhatók, a kollokációk (pl. *eine Schule besuchen, *gehen ~ iskolába járni*) nyelvspecifikus tulajdonságokkal rendelkező, konvención nyugvó elemek kombinálása révén létrejött szókapcsolatok, amelyeknek az elemeit együtt, szókinccs-egységként kell megtanulni. (Itt most nem térünk ki a Kiezdeutsch-ból ismert *Ich gehe Schule* és hasonló kifejezésekre, bár ezek megismertetése sem lenne haszon nélkül a német mint idegen nyelvet tanulók számára.¹)

Az idiómák – ahogy az a megnevezésükben is szerepel – idiomatikusak, azaz a szókapcsolat jelentése nem következtethető ki a szókapcsolat egyes elemeinek jelentéséből (pl. *etwas macht Schule ~ iskolát teremteni/példát mutatni*). Ugyanakkor az idiómák, a kollokációk és a szabad szókapcsolatok elméleti elhatárolása, ahogyan Hans-Jörg Schmid (2003) írásának címe is megfogalmazza „hard to pin down”, azaz „borzasztóan nehezen kivitelezhető”, miközben a nyelvoktatás számára a kollokációk oktatása „bloody useful”, azaz „iszonyúan hasznos”. A továbbiakban ezért a vázolt elméleti nehézségeket szem előtt tartva igyekszünk egy olyan kollokáció-fogalmat javasolni, amelyben nem annyira a lexikológiai elhatárolási kritériumai, mint inkább a nyelvoktatás szempontjai érvényesülnek erőteljesebben.

A legújabb kollokációkutatásokban Häcki Buhofer és mtsai (2014) és Roth (2014) arra hívják fel a figyelmet, hogy a kollokációk más szókapcsolatoktól való elhatárolása során érdemes a kollokációk két típusát megkülönböztetni egymástól. Az egyik csoportba a kötött kollokációkat sorolják, amelyeket tipikus kollokációknak (*typische Kollokationen*) tekintenek. Ebbe a csoportba tartoznak egyrészt azok a kollokációk, amelyek esetében egy szó nagy valószínűséggel von maga után egy bizonyos kollokátort (pl. *Amok laufen ~ ámokfutni*), másrészt azok a kollokációk, amelyek egy másik nyelvvel összehasonlítva eltérést mutatnak a kollokátorhasználatban (pl. *eine Entscheidung treffen (*bringen) ~ döntést hozni*). A másik csoportba pedig a kevésbé kötött, a kollokátorhasználatban alternatívákat is megengedő kollokációk kerülnek. Ez utóbbiakat a szerzők használatos kollokációknak (*gebräuchliche Kollokationen*) nevezik (pl. *ein Erlebnis schildern, ein Erlebnis beschreiben ~ élményt leírni*). Roth (2014, p. 121) a tipikus kollokációkat az idiómák és a kollokációk között elhelyezkedő állandósult szókapcsolatoknak, míg a *gyakori/használatos kollokációkat* a szabad szókapcsolatok és a kollokációk között elhelyezkedő szókapcsolatoknak tekinti.

¹ A Kiezdeutsch a német nagyvárosi környezetben elterjedt nyelvjárási forma, amely a német, az arab és a török nyelvek keveredése révén jött létre. A Kiezdeutsch többnyire a kisebbségi csoportok által használt nyelvjárási forma, amelyet a német fiatalok is gyakran használnak. Ahogy az említett példa (*Ich gehe Schule*) is szemlélteti, a Kiezdeutsch-ra jellemző a nyelvtani szabályoktól való eltérés és új szavak, kifejezések alkalmazása, amelyek nem tartoznak a standard német nyelvhez. A Kiezdeutsch részletes leírását ld. Wiese (2012). Forrás: <https://www.dwds.de/wb/Familie>

2.ábra

A kifejezések kötöttségi skalaritása

A fentiek alapján az idegennyelv-oktatás szempontjából a kollokáció fogalma alá olyan szókapcsolatokat sorolunk, amelyek (i) kötött vagy kevésbé kötött kifejezések, azaz szemantikai szempontból részben idiomatikus tulajdonságokkal rendelkeznek (kevésbé engedik meg az alternatívákat a kollokátorhasználatban), ezek a tipikus kollokációk, illetve vannak a kevésbé kötött kollokációk, amelyek (ii) relatíve gyakran fordulnak elő egy nyelvtanulási témakör szóincsében az adott nyelvi szinten.

Empirikus kutatásokban a kollokáció kutatói (Roth, 2014; Konecny, 2010a, 2010b; Häcki-Buhofer et al., 2014) arra hívják fel a figyelmet, hogy a kollokációk alkalmazása szóban és írásban egyaránt nehézséget jelenthet a nyelvtanuló számára, hiszen olyan (részben) kötött szókapcsolatról van szó, amelyek esetében nem lehet (mindig) előre megjósolni, melyik szó melyik szóval fordulhat elő egy adott szókapcsolaton belül. További nehézséget okozhat a nyelvtanuló számára a kollokációk produktív alkalmazása során a kollokációk nyelvspecifikus tulajdonsága. Például a korábban említett *eine Entscheidung treffen ~ döntést hozni* kollokáció esetében láthatjuk, hogy a két nyelv, két különböző kollokátort alkalmaz. Míg a magyar nyelvben *meghozunk egy döntést*, addig a német nyelvben *találkozunk vele*.

A nem megfelelő kollokátor kiválasztása tehát, vagyis az anyanyelvből (vagy akár az első idegen nyelvből, különösen az angolból) a német nyelvre átültetett kollokátor használata akadályozhatja a sikeres kommunikációt, és még helytelen is. Kiemelt figyelmet kell ezért szentelni annak, hogy a nyelvtanuló számára világossá váljon: a kollokációk erősen kitétek az interferencia jelenségének, mivel az ebből fakadó helytelen használat kommunikációs zavart okozhat. Az egyedi szóalakok mellett ezért a szókapcsolatok megtanulását és alkalmazását külön is gyakorolni és gyakoroltatni szükséges. Végső soron pedig az az elérendő cél, hogy az állandósult szókapcsolatok elemeit együtt, egységként sajátítsa el a nyelvtanuló, azaz hogy a nyelvhasználat során egységként tudja előhívni beszéd vagy írás során.

2.2 KOLLOKÁCIÓS KOMPETENCIA

A kollokációs kompetencia leírásában Targońska & Stork (2017) három részkompetenciára tagolt kollokációs kompetencia-meghatározására támaszkodunk. Ennek megfelelően a következő három részkompetenciát különítjük el egymástól, amelyek együttes fejlesztése az idegennyelv-oktatás feladatának tekinthető.

Receptív kollokációs kompetencia: A receptív kollokációs kompetencia fejlesztése arra irányul, hogy a nyelvtanuló képes legyen felismerni és megérteni a kollokációkat az olvasott és hallott szövegekben egyaránt.

Produktív kollokációs kompetencia: A produktív kollokációs kompetencia a kollokációk alkalmazására helyezi a hangsúlyt, vagyis arra, hogy a tanuló képes legyen szóban és írásban is alkalmazni a kollokációkat és ezáltal nyelvi cselekvéseket tudjon létrehozni.

Reflexív kollokációs kompetencia: A reflexív kollokációs kompetencia alatt a kollokációtudatosságot értjük, vagyis azt, hogy a tanuló tudatában legyen annak, hogy a nyelvekben kollokációk, állandósult szókapcsolatok is léteznek, amelyek egységként tárolhatók, előhívhatók. Továbbá fontos tudatosítani a nyelvtanulóban a kollokációk nyelvspecifikus voltát, és felhívni a figyelmet az ebből fakadó interferencia veszélyeire.

A kollokációs kompetencia mindhárom részkompetenciájának fejlesztése kulcsfontosságú az idegennyelv-oktatásban. A felsorolt három részkompetencia közül a *reflexív kompetencia* fontosságát szeretnénk hangsúlyozni, fejlesztését a kollokációs kompetencia *első lépésének* tekintjük, hiszen annak tudatosítása a nyelvtanulóban, hogy a nyelvekben nemcsak egyedi szóalakok, hanem kollokációk, szókinccsegyeségek is vannak, jelentős segítséget nyújthat a következő két részkompetencia fejlesztésében: a megértésben és az alkalmazásban. A reflexív kollokációs kompetenciát ezért szókinccstanulási stratégiának is tekintjük.

A kollokációs kompetencia fejlesztéséhez szükség van arra, hogy a kollokációk oktatása bekerüljön az idegennyelv-oktatás mindennapi gyakorlatába. Hazai és nemzetközi kutatások eredményei (Targońska, 2014, 2018; Jazbec & Enceva, 2012; Pintye, 2022) azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy a kollokációk oktatása nem kap megfelelő figyelmet az idegennyelv-oktatásban. Pintye (2022) tankönyvelemzéséből kiderül, hogy a német mint idegen nyelv magyarországi oktatásában leginkább használatos három tankönyvcsaládban fellelhető szókinccslisták az A2–B1–B2 nyelvi szinten szinte kizárólag csak egyedi szóalakokat foglalnak magukba, a lexikális kompetenciát fejlesztő gyakorlófeladatok pedig ezekre az egyedi szóalakokra helyezik a hangsúlyt. A kollokációk alacsony előfordulási aránya a szókinccslistákban és a gyakorlófeladatokban nyilvánvalóan nem segíti a kollokációtudatosság kialakítását és fejlesztését.

A kollokációs optimum és a kapcsolódó oktatási stratégiák kidolgozása ezen a helyzeten véleményünk szerint megfelelőképpen tudna változtatni. Ennek a projektnek a megvalósításához abból indulhatunk ki, hogy a KER (Europarat 2020, p. 155) a szókinccs terjedelmére vonatkozóan a B2-es nyelvi szinten a kollokációk szisztematikus használatát várja el a nyelvtanulótól, ezért ezen a szinten lenne szükséges elsődlegesen meghatározni, hogy mely kollokációk tanítása és közvetítése tartozik az adott téma részletes tárgyalásához. Az említett okokból egy B1/B2-es nyelvi szintekre lebontott, tematikus kollokációs optimum kidolgozását javasoljuk, amely segítséget nyújthat a nyelvtanároknak abban, hogy B1-es és B2-es nyelvi szinten mely kollokációk közvetítésére helyezték a hangsúlyt a tanórákon.

3. KOLLOKÁCIÓS OPTIMUM

Ahogy arra korábban már utaltunk, a kollokációs optimum fogalmának előképeként tekinthetünk a *frazeológiai optimum* elgondolására (Hallsteinsdottir et al., 2006), amely az első kísérlet volt egy szemantikai, pragmatikai és korpusznyelvészeti kritériumok alapján meghatározott kifejezéscsoport azonosítására, illetve hasznosítására a német mint idegen nyelv oktatásában.

A *frazeológiai optimum* tipikus eleme a korábban már említett *eine Entscheidung treffen* kifejezés, amely szemantikai értelemben véve egy meghatározott konvencionális, az alkotóelemek alapján kikövetkeztethető jelentéssel rendelkezik (*döntést hozni*). Kööttség tekintetében pedig egy kötött kollokációról van szó, mivel a kollokátorhasználat a két nyelvben különböző (ném.: *eine Entscheidung treffen/fällen* vs. magy.: **eine Entscheidung bringen ~ döntést hozni*), a szószereinti fordítás helytelen szókapcsolatot eredményez.

Hallsteinsdottir és munkatársai (2006) a német nyelv frazeológiai optimumát alkotó kifejezések azonosításához olyan eljárást dolgoztak ki, amely korpuszokon, szótárakon, valamint az azokból kinyert adatok anyanyelvi beszélők kérdőíves súlyozásán alapult. Első lépésben a beszélt német nyelv frazeológiai optimumának forrásaként szótárakat és frazeológiai gyűjteményeket válogattak össze (Hallsteinsdottir et al., 2006, p. 119). Ezek alapján egy 6000 elemből álló frazémalista állt össze, és ez képezte egy felmérés alapját, amelynek második lépéseként egy német nyelvi adatbázisban (*Deutscher Wortschatz* – www.wortschatz.uni-leipzig.de) az előfordulási gyakoriságuk alapján rangsorolták ezeket a frazémákat. A harmadik lépésben ennek a listának az első 1112 egységét felhasználva egy kérdőíves felmérést végeztek német anyanyelvű beszélők körében arról, hogy egy-egy frazéma a megítélésük szerint mennyire ismert és használatos a mindennapi beszédhelyzetekben (1–4: 1. nem ismerem; 2. ismerem, de nem használom; 3. ismerem és használom is; 4. egy variánsát ismerem és (a) használom (b) nem használom).

A végeredmény egy előfordulási és egy ismertségi kritériumok alapján kialakult frazémalista lett, amelyet a szerzők *frazeológiai optimumnak* neveznek, és amelyet a német mint idegen nyelvet tanuló és oktatók számára mint optimálisan elsajátítandó célt határoznak meg és ajánljának ki (a C1-es szinten). A szerzők összesen 524 olyan beszélt nyelvi német frazémát azonosítottak, amelyek az anyanyelvi beszélők megítélése szerint ismertnek és használatosnak mondható, másfelől pedig a nyelvi adatbázisban is nagy számban fordulnak elő. Ezek közül a frazeológiai optimum magjához 143 frazéma tartozik a felmérés szerint, ezek azok, amelyeknél leginkább korrelál egymással az előfordulási gyakoriság intenzitása és az ismertség magas foka a beszélők körében. További 142 frazémát a frazeológiai optimum periferiáján helyeznek el, így is jelezve, hogy a frazeológiai optimum fogalma graduálisan meghatározandó.

Az általunk felvetett kollokációs optimumhoz tartozás meghatározása részben a fentiekhez hasonló módon történik, amennyiben a kollokációs szókapcsolatok azonosításakor módszertanilag mi is meghatároztuk a szóba jöhető német mint idegen nyelv nyelvtanulási kollokációinak lehetséges forrásait (a német mint idegen nyelv oktatásának tankönyvei, illetve munkafüzetek), rögzítettük a nyelvtanulás szintjét (KER B1/B2). Továbbá mi is validáltuk a kinyert adatokat egy német nyelvi adatbázis (a DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache* – <https://www.dwds.de/>) segítségével.

Ha tehát meg akarjuk határozni, hogy mi alapján válogattunk be egy kifejezést a kollokációs optimumba, akkor a következőket rögzíthetjük. A kollokációs optimumba beletartozik minden olyan kifejezés, amely (i) megfelel a fentiekben bevezetett kötött és kevésbé kötött kollokáció fogalmának, illetve (ii) amely előfordul az adott nyelvi szint (B1/B2) oktatásában bevett és elterjedt, a magyarországi német nyelvoktatásban használatos tankönyvben és munkafüzetben. (Ezek körét előzetesen felmértük, lásd a 4. fejezetet.) További kritérium, hogy az adott szókapcsolat (iii) előfordul a DWDS-korpuszban, és pedíg abban a jelentésében, amelyben az oktatásban is használják.

Kiegészítésként a fenti szelekciós eljáráshoz még annyit fűzünk hozzá, hogy tekintettel arra, hogy a szakirodalom alapján a kollokációk és az idiómák, illetve a kollokációk és a szabad szókapcsolatok között nem lehet éles határvonalat húzni, ezért a kollokációs optimum sem húz éles határt a kötött és a kevésbé kötött kollokációs kifejezések között, hanem a lehető legszélesebb értelemben foglalja magába az adatokat. A nyelvtanulási stratégia szempontjából ugyanis az a fontos, hogy ezek a szókincsegyeségek, még ha kevésbé kötöttek is, viszonylag gyakran fordulnak elő egymás mellett, ezért érdemes őket egységként tanítani és tanulni.

Végül fontos azt is rögzítenünk, hogy az általunk bevezetendő kollokációs optimum fogalmának érzékenynek kell lennie az érintett nyelvpárokra is. Ez azt jelenti, hogy egy német–magyar viszonylatban meghatározott kollokációs gyűjteményben fontos rögzíteni azt is, melyek azok a kifejezések, amelyek esetében a hibázásnak nagyobb a lehetősége, mint más kollokációk esetében. Gondoljunk azokra a kifejezésekre, amelyek mind a két nyelvben kollokációnak számítanak, és a kollokátorok potenciálisan akár ugyanazok a kifejezések is lehetnének a két nyelvben. A *pénzt felvenni (Geld abheben)*, lehetne akár **Geld abnehmen* is. Ugyanakkor például a *Prüfung ablegen (vizsgát letenni)* esetében a szó szerinti fordítás működőképes. Más nyelvek esetében viszont a szó szerinti fordítás nem lenne helyes: *Prüfung ablegen – *to put down an exam (*elhalad/átad/passzol egy vizsgát, helyesen: to pass an exam, to take an exam)*

Azt vélelmezzük ezért, hogy a kollokációk elsajátíthatóságának nehézsége, és az ezekből fakadó kihívások nyelvenként különbözőek lehetnek, és erre a kollokációs optimum fogalmának is érzékenynek kell lennie. Ugyanez igaz a nyelvi szintekre is, hiszen bizonyos kollokációkat már A1/A2-es szinten is ismernie és használnia kell tudnia a nyelvtanulónak, míg más kifejezések csak a B1/B2, vagy a C1-es szint elérését célzó oktatásban kerülnek csak terítékre.

A továbbiakban részletesebben is bemutatjuk a kollokációs optimum német–magyar viszonylatában történő azonosítását a B1/B2-es szintet megcélzó, Magyarországon használatos oktatási anyagok alapján.

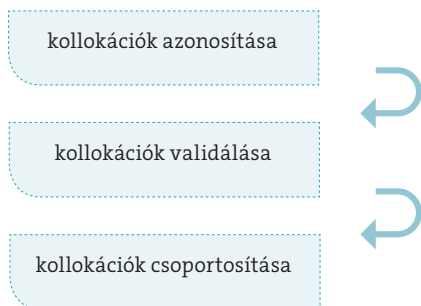
4. MÓDSZEREK ÉS EREDMÉNYEK

A kollokációs optimum összeállításához három, jelenleg Magyarországon gyakran használt középiskolai tankönyvcsalád B1-es és B2-es nyelvi szintekre felkészítő tankönyveit és munkafüzeit választottuk ki. Pintye (2022) kérdőívés vizsgálatából kiderül, hogy jelenleg a középiskolai német mint idegennyelv-oktatásban a *Kon-Takt*, a *Welttour* és a *Studio* [21] tankönyvcsaládokat

használják legtöbbször a megkérdezett német szakos tanárok közül, ezért az optimum összeállításában az említett három tankönyvcsalád képezte a kollokációs kifejezések forrását, amelyek elemzése a következő lépésekben valósult meg:

3. ábra

Kollokációs optimum összeállításának lépései

A kiválasztott tankönyvekben és munkafüzetekben első lépésként a kollokációk azonosítását és gyűjtését céloztuk meg. Ez a gyűjtés a tankönyvi és munkafüzeti szókincsfejlesztő gyakorlófeladatok, a szószedet, a nyelvtani gyakorlófeladatok, valamint az olvasott szöveg értését fejlesztő szövegek vizsgálata alapján zajlott. A gyűjtött kollokációkat második lépésben a Német Nyelv Digitális Szótára (DWDS) alapján validáltuk. A DWDS abban is segítséget nyújtott, hogy megvizsgáljuk, milyen gyakorisággal fordulnak elő a gyűjtött kollokációk a nyelvi korpuszban (3–4. ábra). A validálás során a gyűjtött kollokáció bázis szavára kerestünk rá (pl. *Familie*), a találatok között pedig rögzítettük azokat a kollokátorokat, amelyek a bázissal együtt előfordulhatnak egy szókapcsolaton belül.

4. ábra

eine Familie gründen (családot alapítani) előfordulása a DWDS-korpuszban

KOLLOKATIONEN:

mit Adjektivattribut: eine kleine, durchschnittliche, klassische, vierköpfige, kinderreiche **Familie**; eine bedürftige, arme, einkommensschwache, bildungsferne **Familie**; ... [4 weitere Kollokationen](#)

als Akkusativobjekt: eine **Familie** gründen, zusammenführen, verlieren; seine **Familie** vernachlässigen; die **Familie** zusammenhalten, retten, schützen; eine **Familie** bedrohen, terrorisieren, zerstören, umbringen, ermorden, auslöschten; die **Familie** ernähren, absichern, versorgen, durchbringen, entlasten; die **Familie** anrufen, besuchen, wiedersehen, verlassen; eine **Familie** [vor etw.] beschützen, bewahren; eine **Familie** betreuen, begleiten, fördern, stärken, unterstützen; die **Familie** zurücklassen, vermissen, nachholen, vereinen ... [weniger Kollokationen](#)

in Präpositionalgruppe/-objekt: Zeit für die **Familie**; sich um die **Familie** kümmern; ein Todesfall, Trauerfall in der **Familie**; mit der **Familie** umziehen, auswandern, emigrieren, übersiedeln

in Koordination: **Familie** und Beruf, Arbeit, Job, Karriere; **Familie** und Freunde, Kollegen; **Familie** und Ehe, Partnerschaft, Kinder

mit Präpositionalgruppe/-objekt: eine **Familie** mit Migrationshintergrund

5. ábra

eine Familie gründen gyakorisági mutatói a DWDS-korpuszban

ist Akkusativ-Objekt von		logDice	Freq.
1. ernähren	M W A	6.8	6323
2. gründen	M W A	6.6	8261
3. verlassen	M W A	5.7	4279
4. unterstützen	M W A	5.6	3997
5. besuchen	M W A	5.5	3505
6. versorgen	M W A	4.7	1584
7. entlasten	M W A	4.5	1282
8. bringen	M W A	4.3	2689
9. bilden	M W A	4.2	1528
10. durchbringen	M W A	4.1	938
11. nachholen	M W A	4.1	937

2

A validálást követően a kollokációkat az optimum kialakításának harmadik lépésében a Kerettantervhez illeszkedő nyelvi témakörökhöz rendeltük hozzá. Ennek megfelelően tizenegy témakört különítettünk el egymástól (*Család, Lakóhelyünk, Szabadidő, Természet/Időjárás, Munka világa, Egészséges életmód, Utazás/Közlekedés, Média, Gazdaság, Környezetvédelem, Oktatás/Tanulás*).

A kollokációs optimum összesen 595 kollokációt tartalmaz (a kollokációk listája elérhető: <https://tudatosnyelvfejlesztes.hu/szokincs/>).

A legtöbb kollokációt *A munka világa* (92 szókapcsolat) és az *Egészséges életmód* témaköréhez (79) sikerült hozzárendelni (lásd 1. táblázat). A legkevesebb kollokációt az *Utazás* témakörön belül azonosítottuk. F. J. Hausmann (1999) kollokációs osztályozására támaszkodva az azonosított kollokációkat három kategóriába lehetett sorolni. Összesen 448 főnév–ige szerkezetű kollokációt (pl. *den Stress abbauen ~ levezetni a stresszt*), 139 melléknév–főnév szerkezetű kollokációt (pl. *gesunde Ernährung ~ egészséges táplálkozás*) és 8 határozószó–ige szerkezetű kollokációt (pl. *sich gesund ernähren ~ egészségesen táplálkozni*) tartalmaz a gyűjtésünk.

1. táblázat

A munka világa és az Egészséges életmód a kollokációs optimumban (válogatás)

Arbeit, Beruf	Gesundheit, Krankheit
einen Beruf erlernen	Zigaretten rauchen
die Erfahrung machen	ein positives Denken
die Verantwortung tragen	positiv denken
Geld verdienen	fit bleiben
Erfahrungen sammeln	ein gesundheitliches Problem
den Horizont erweitern	Sport treiben
ein Problem lösen	ein öffentliches Krankenhaus
den Traum verwirklichen	den Patienten untersuchen
eine Arbeit leisten	eine Krankheit heilen
ein Projekt durchführen	ein Rezept ausstellen
Karriere machen	Erste Hilfe leisten
eine Bedingung erfüllen	einen Unfall bauen
eine hohe Qualifikation	schlechte Gewohnheiten
eine Qualifikation erwerben	gesunde Ernährung
ein gut bezahlter Job	fettreiches Essen
eine Aufgabe erledigen	sich fettreich ernähren
ein aktuelles Stellenangebot	sich ungesund ernähren
eine Anzeige aufgeben	eine Diät halten

A kollokációs optimumban 85 olyan kollokáció található, amelyeket egyik témakörhöz sem tudunk hozzárendelni, viszont ismeretük, és alkalmazásuk általában, témától függetlenül is fontos lehet B1-es és B2-es nyelvi szinten a nyelvi cselekvések végrehajtásához. Ezért nekik egy külön kategóriát hoztunk létre, amely a kommunikatív szándékot kifejező kollokációk csoportját alkotja. Azokat a kollokációkat, amelyek ebbe a csoportba tartoznak, *kommunikatív kollokációknak* neveztük el (pl. *die Meinung äußern, den Standpunkt vertreten, eine Rolle spielen*).

A lexikai elemek tanításához elengedhetetlen a Storch (1999) által javasolt lépések megvalósítása, vagyis a megtanítandó lexikai elemek kiválasztása, a lexikai elemek közvetítési mód-

jának meghatározása, valamint a lexikai elemek gyakorlásához és alkalmazásához szükséges feladatok kijelölése. Jelen tanulmányban a szókincstanítás első lépéséhez, a lexikai elemek kiválasztásához szeretnénk volna segítséget nyújtani. A kollokációs szókapcsolatok közvetítésével, gyakoroltatásával és alkalmazásával kapcsolatban hazai (Reeder, 2006; Pintye-Lukács, 2024) és nemzetközi szinten (Ďurčo, 2019a, 2019b, 2019c) is készültek olyan didaktikai-metodikai elveken (pl. feladatorientáltság, cselekvésközpontúság, többnyelvűség, kontrasztivitás) nyugvó jó gyakorlatok, segédanyagok, amelyek hozzájárulnak a kollokációs kompetencia fejlesztéséhez.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS TOVÁBBI CÉLKITŰZÉSEK

Tanulmányunkban a lexikális kompetencia fejlesztésének egyik komponensére, a kollokációs kompetencia fontosságára kívántuk felhívni a figyelmet, rávilágítva arra, hogy jelenleg, legalábbis a német mint idegen nyelv oktatása terén, a kollokációs szókapcsolatok alacsony számban jelennek meg önálló feladatok és szöszedetek formájában a hazai németoktatás vezető tankönyveiben és munkafüzetekben. Ebben a munkában arra a kérdésre szeretnénk volna választ keresni, hogy mely kollokációs szókapcsolatokat érdemes egy elsajátítandó kollokációs optimum kiinduló elemeinek tekinteni. Az általunk javasolt kollokációs optimum tematikus és validált nyelvi adatbázis formájában kiindulópontot jelenthet a német mint idegennyelv-oktatás számára a lexikális és kollokációs kompetencia fejlesztésében B1/B2-es nyelvi szinten.

Jövőbeli célkitűzéseink között szerepel további három, nemcsak a hazai idegennyelv-oktatásban használt, hanem nemzetközileg ismert és a német mint idegennyelv-oktatásában alkalmazott tankönyvcsalád vizsgálata (*Ausblick 1 B1+*, *Ausblick 2 B2*, *Mit uns B1+*, *Mit uns B2*, *Aspekte Junior B1 plus*, *Aspekte Junior B2*). A kollokációs optimum alapján egy olyan kollokációs szókinccs-gyakorló gyűjteményt szeretnénk készíteni, amely egyrészt témakörönként tartalmazza a témához tartozó kollokációkat, másrészt lehetőséget kínál különféle gyakorlófeladatokon keresztül a kollokációs kompetencia fejlesztésére is.

A kollokációs optimum létrehozásával célunk nemcsak a megtanítandó kollokációk listájának összeállítása, hanem a kollokációk közvetítéséhez, tanításához is szeretnénk egy olyan módszertani keretet kínálni a német szakos tanárok számára, amely lehetővé teszi a receptív, produktív és a reflexív kollokációs kompetencia fejlesztését.

IRODALOM

- Bubenkofer, N. (2017). 4. Kollokationen, n-Gramme, Mehrworteinheiten. In: Roth, K. S., Wengeler, M., Ziem, A. (Eds.), *Handbuch Sprache in Politik und Gesellschaft* (pp. 69–93). Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110296310-004>
- Đurčo, P., Vajičková, M. (2019a). *Kollokationen I. Ein Übungsbuch*. Kirsch-Verlag.
- Đurčo, P., Vajičková, M. (2019b). *Kollokationen II. Ein Übungsbuch*. Kirsch-Verlag.
- Đurčo, P., Vajičková, M. (2019c). *Kollokationen III. Ein Übungsbuch*. Kirsch-Verlag.
- Europarat (2001). *Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren und beurteilen*. Langenscheidt.
- Europarat (2020). *Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lehren, lernen, beurteilen*. Begleitband. Ernst Klett Sprachen.
- Hallsteinsdottir, E., Sajánková, M., Quasthoff, U. (2006). Phraseologisches Optimum für Deutsch als Fremdsprache. Ein Vorschlag auf der Basis von Frequenz- und Geläufigkeitsuntersuchungen. *Linguistik Online*, 27(2), 119–138. <https://doi.org/10.13092/lo.27.746>
- Hausmann, F. J. (1984): Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen. *Praxis des neusprachlichen Unterrichts*, 31, 395–406.
- Hausmann, F. J. (1999). Le dictionnaire de collocations – Critères de son organisation. In: Greiner, N., Kornelius, J., Rovere, G. (Eds.), *Texte und Kontexte in Sprachen und Kulturen. Festschrift für Jörn Albrecht* (pp. 121–139). WVT Wissenschaftlicher Verlag.
- Hausmann, F. J. (2004). *Was sind eigentlich Kollokationen?* In: Steyer, K. (Eds.), *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest* (pp. 309–330). Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110622768-015>
- Hausmann, F. J. (2007). Die Kollokationen im Rahmen der Phraseologie – Systematische und historische Darstellung. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*, 55(3), 217–234. <https://doi.org/10.1515/zaa.2007.55.3.217>
- Häcki Buhofer, A., Dräger, M., Meier, S., Roth, T. (2014). *Feste Wortverbindungen des Deutschen. Kollokationenwörterbuch für den Alltag*. Francke.
- Jazbec, S., Enceva, M. (2012). Aktuelle Lehrwerke für den DaF-Unterricht unter dem Aspekt der Phraseodidaktik. *Porta Linguarum*, 17, 153–171. <https://doi.org/10.30827/Digibug.31971>
- Konecny, C. (2010a). *Kollokationen. Versuch einer semantisch-begrifflichen Annäherung und Klassifizierung anhand italienischer Beispiele*. Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung.
- Konecny, C. (2010b). Von 'hinkenden' Stühlen, 'tanzenden' Zähnen und 'verlorenen' Verkehrsmitteln. Erfassung und Darstellung italienischer lexikalischer Kollokationen für deutschsprachige L2-Lerner (auf der Grundlage des *Dizionario di base della lingua italiana* – DIB). In: Dykstra, A., Schoonheim, T. (Eds.), *Proceedings of the XIV. Euralex International Congress* (pp. 1207–1221), Leeuwarden, 6-10 July 2010. Fryske Akademy / A.F.U.K. (Algemeine Fryske Underjocht Kommissje).
- Pintye, E. (2022). Die Förderung der Kollokationskompetenz in ausgewählten ungarischen DaF-Lehrwerken. *DUFU [Deutschunterricht für Ungarn 32.]*, 65–87.
- Pintye-Lukács, E. (2024). Die Relevanz von Kollokationen und ihre Vermittlung im Fremdsprachenunterricht. *Linguistik Online*. 131(7), 37–48. <https://doi.org/10.13092/lo.131.11410>

- Reder, A. (2006). *Kollokationen in der Wortschatzarbeit*. Praesens Verlag.
- Reder, A. (2011). Kollokationsrezeption. In: Peggy, K., Settinieri, J. (Eds.), *Wortschatz, Wörterbücher und L2-Erwerb* (pp. 48–68). Edition Praesens.
- Reder, A. (2015). Überlegungen zu Tendenzen in der Phraseodidaktik. In: Feld-Knapp, I., Heltai, J., Kertes, P., Palotás, B., Reder, A. (Eds.), *Interaktionen. Festschrift für Katalin Boócz-Barna* [=DUFU. Deutschunterricht für Ungarn; Bd. 27] (pp. 74–89). Ungarischer Deutschlehrerverband.
- Reder, A. (2023). Moderne fremdsprachendidaktische Ansätze für die Phrasemvermittlung. In: Mückel, W. (Ed.), *Didaktische Perspektiven der Phraseologie in der Gegenwart: Ansätze und Beiträge zur deutschsprachigen Phraseodidaktik in Europa* (pp. 135–153). Walter de Gruyter.
<https://doi.org/10.1515/9783110774375-007>
- Roth, T. (2014). *Wortverbindungen und Verbindungen von Wörtern*. Francke.
- Schmid, H.-J. (2003). Collocation: hard to pin down, but bloody useful. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*, 51(3), 235–258.
- Storch, G. (1999). *Deutsch als Fremdsprache – Eine Didaktik*. Wilhelm Fink Verlag.
- Targońska J., Stork, A. (2017). Wie lässt sich Kollokationskompetenz evaluieren? Untersuchungsmethoden zur Erfassung von Kollokationskompetenz und deren problematische Bereiche. *Linguistische Berichte*, 250, 219–245. https://doi.org/10.46771/2366077500250_3
- Targońska J. (Olsztyn) (2018). Vom Text zur Übung. Kollokationen in Lesetexten und ihre Widerspiegelung in Übungen (am Beispiel ausgewählter Lehrwerke). *Linguistik Online*, 89(2), 51–81.
<https://doi.org/10.13092/10.89.4276>
- Wiese, H. (2012). Kiezdeutsch. Ein neuer Dialekt entsteht. C. H. Beck.
<https://doi.org/10.17104/9783406630354>
- Yepes, G. R. (2013). Kollokationen in der Übersetzerausbildung: ein korpuslinguistischer Ansatz. *Lebende Sprachen*, 58(2), 295–309. <https://doi.org/10.1515/les-2013-0017>
- Zentai A. (2009). *Kollokationen der deutschen und ungarischen Sprache: eine kontrastive Kollokationsanalyse im Rahmen des Projekts KOD*. VDM Verlag Dr. Müller.

TANKÖNYVEK

- Funk, H. ., Kuhn, C., Nielsen, L., Winzer-Kiontke, B. (2017). *Studio [21] B1. Kurs- und Übungsbuch*. Maxim Könyvkiadó.
- Funk, H. ., Kuhn, C., Nielsen, L., Winzer-Kiontke, B. (2017). *Studio [21] B2/1. Kurs- und Übungsbuch*. Maxim Könyvkiadó.
- Funk, H. ., Kuhn, C., Nielsen, L., Winzer-Kiontke, B. (2017). *Studio [21] B2/2. Kurs- und Übungsbuch*. Maxim Könyvkiadó.
- Maros, J. (2011). *Kon-Takt 3. Lehrbuch*. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.
- Maros, J. (2011). *Kon-Takt 3. Arbeitsbuch*. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.
- Maros, J. (2012). *Kon-Takt 4. Lehrbuch*. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.
- Maros, J. (2012). *Kon-Takt 4. Arbeitsbuch*. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt.
- Mróz-Dwornikowska, S. (2016). *Welttour Deutsch 3 Lehrbuch*. Nowa Era.
- Mróz-Dwornikowska, S. / Szachowska, Katarzyna (2016). *Welttour Deutsch 3 Arbeitsbuch*. Nowa Era.

- Mróz-Dwornikowska, S. (2016). *Welttour Deutsch 3 Abschlusskurs*. Nowa Era.
- Breitsameter K. L. A., Seuthe C., Thomasen, M. (2017). *Mit uns B1+. Kursbuch*. Hueber Verlag.
- Breitsameter K. L. A., Seuthe C., Thomasen, M. (2017). *Mit uns B1+. Arbeitsbuch*. Hueber Verlag.
- Breitsameter K. L. A., Seuthe C., Thomasen, M. (2018). *Mit uns B2. Deutsch für Jugendliche. Kursbuch*. Hueber Verlag.
- Breitsameter K. L. A., Seuthe C., Thomasen, M. (2018). *Mit uns B2. Deutsch für Jugendliche. Arbeitsbuch*. Hueber Verlag.
- Fischer-Mitziviris, A., Janke-Papanikolaon, S. (2007). *Ausblick 1. Arbeitsbuch*. Hueber Verlag.
- Fischer-Mitziviris, A., Janke-Papanikolaon, S. (2008). *Ausblick 1. Arbeitsbuch*. Hueber Verlag.
- Fischer-Mitziviris, A. (2009). *Ausblick 2. Kursbuch*. Hueber Verlag.
- Fischer-Mitziviris, A. (2009). *Ausblick 2. Arbeitsbuch*. Hueber Verlag.
- Koithan, U., Schmitz, H., Sieber, T., Sonntag, R. (2018). *Aspekte junior B1 plus. Kursbuch*. Klett Kiadó.
- Koithan, U., Schmitz, H., Sieber, T., Sonntag, R. (2018). *Aspekte junior B1 plus. Arbeitsbuch*. Klett Kiadó.
- Koithan, U., Schmitz, H., Sieber, T., Sonntag, R. (2020). *Aspekte junior B2. Kursbuch*. Klett Kiadó.
- Koithan, U., Schmitz, H., Sieber, T., Sonntag, R. (2020). *Aspekte junior B2. Arbeitsbuch*. Klett Kiadó.